

historical perspective // Aust.J.Ed.Chem. – 2009. – 70. – P. 5-10; **34.** Levey M. Chemistry and chemical technology in Ancient Mesopotamia. – Amsterdam: Elsevier, 1959; **35.** Lilliu G. La civiltà nuragica. – Roma: Carlo Delfino, 1999. – 242 p.; **36.** Mahdihassan S. The earliest distillation units of pottery in Indo-Pakistan // Pakistan archaeology. – 1972. – No. 8. – P. 159-168; **37.** Mahdihassan S. Parisrut the earliest distilled liquor of vedic times or of about 1500 B.C. // Indian journal of history of science. – 1981. – Vol. 16(2). – P. 223-229; **38.** Marinescu-Bilcu S. Cultura Precucuteni pe teritoriul Romaniei. – Bucuresti: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1974; **39.** Marshall J. Excavation at Taxila. – Cambridge: Cambridge University Press, 1951; **40.** Melis P. Civiltà nuragica. – Sassari: Carlo Delfino, 2003. – 96 p.; **41.** Ramberg P.J. Instruments and experimentation in the history of chemistry by Frederic L. Holmes and Trevor H. Levere (eds.). Dibner Institute Studies in the History of Science and Technology. Cambridge and London: MIT Press, 2000. Pp. xxi+415. ISBN 0-262-08282-9 // British journal for the history of science. – 2002. – Vol. 35. – No. 2. – P. 217-219; **42.** Rysanek J., Vaclavu V. Destilacni pristroj ze Spisskeho Stvrtku // Archeologicke rozhledy. – Praha: Academia, 1989. – XLI. – II. – S. 196-201; **43.** Smirnova G. Die Siedlung Mahala IIa und IIb denkmal der Noya I- und II-Kultur // CCBD. – Calarasi, 1993. – Vol. X. – P. 57-73; **44.** Ursulescu N. Contributii privind neoliticul si eneoliticul din regiunile Est-Carpatice ale Romaniei. – Iasi: Editura Universitatii «Al.I. Cuza», 2000. – Vol. I. – 388 p.; **45.** Wilson C.A. Water of life. A history of wine-distilling and spirits 500 BC – AD 2000. – Prospect Books, 2006. – 320 p.

УДК 902(477.85)«2011/2012»

Микола ІЛЬКІВ, Віктор ГРИГА, Сергій ЯКУБИНА

РОЗВІДКОВО-ОХОРОННІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА АРХЕОЛОГІЧНИХ ПAM'ЯТКАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2011-2012 рр.

Протягом 2011-2012 рр. проводилися розвідково-охоронні дослідження на різночасових археологічних пам'ятках Чернівецької області: Покровка, Оршівці, Банилів, Горбове, Остриця, Радгоспівка, Рідківці, Веренчанка, у результаті чого було зібрано рухомий матеріал та доповнено археологічну карту регіону новими об'єктами.

Ключові слова: археологічні пам'ятки, Чернівецька область, охорона культурної спадщини.

Николай ИЛЬКИВ, Виктор ГРИГА, Сергей ЯКУБИНА

РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНО-ОХРАННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКАХ ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ В 2011-2012 гг.

В течение 2011-2012 гг. проводились разведывательно-охранные исследования на разновременных археологических памятниках Черновицкой области: Покровка, Оршовцы, Банилов, Горбово, Острица, Радгосповка, Ридковцы, Веренчанка, в результате чего было собрано материал и дополнено археологическую карту региона новыми объектами.

Ключевые слова: археологические памятники, Черновицкая область, охрана культурного наследия.

Mykola IL'KIV, Viktor GRYGA, Sergiy YAKUBYNA

PROSPECTIVE-SECURITY RESEARCH IN THE ARCHAEOLOGICAL SITES OF CHERNIVTSI REGION IN 2011-2012

During 2011-2012 were conducted prospective studies in different time archaeological sites of Chernivtsi region: Pokrovka, Orshivtsi, Banyliv, Gorbov, Ostrytsia, Radhospivka, Ridkivtsi, Verenchanka, resulting in moving material was collected and added to the archaeological map of the region with new objects.

Keywords: archaeological monuments, Chernivtsi region, protection of cultural heritage.

Чернівецька область – один із найбагатших в Україні регіонів за кількістю археологічних пам'яток. Тут їх зафіксовано близько двох тисяч, з яких 467 взято на державний облік. Вагомий не лише кількісний, а й якісний показник – низка об'єктів є еталонними пам'ятками для вивчення минулого кам'яного (Молодове, Кормань, Дарабани, Оселівка, Баламутівка), мідного (Ленківці, Бернове-Лука, Дарабани, Поливанів Яр, Шипинці), бронзового (Магала), ранньозалізного (Ленківці, Круглик) віків, пізньоантичного (Комарів, Оселівка, Романківці, Глибока), слов'янського (Кодин, Рашків, Ревне, Рідківці), давньоруського (Василів, Чорнівка, Недобоївці, Ленківці, Галиця, Зелена Липа) та козацького (Хотин, Лужани) періодів. Здобуті результати відіграють важливе значення у науково-дослідній, навчальній, музейно-експозиційній сферах. Особливо гостро постало питання пам'яткоохоронної справи, зумовлене негативним антропогенним впливом на об'єкти археології, що вимагає проведення науково-дослідних та адміністративних заходів.

Протягом 2011-2012 рр. співробітники Чернівецької філії «Охоронної археологічної служби України» Інституту археології НАН України та Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини при Чернівецькій облдержадміністрації проводили розвідково-охоронні дослідження на низці археологічних об'єктів у межах Кіцманського, Заставнівського, Вижницького, Глибоцького, Герцаївського, Новоселицького та Сокирянського районів Чернівецької області. Частина польових матеріалів знайшла відображення у тематичних наукових публікаціях [9-11]. Ввести до наукового обігу іншу частину здобутих матеріалів – мета даної статті.

Покровка, урочище Стрілів Яр (Біля Ставу). Поселення трипільської культури локалізується на березі ставу на північ від населеного пункту. У розмивах дна та берега місцеві жителі виявили фрагменти керамічного посуду та предмети пластики трипільської культури, які передали до шкільного музею с. Шебутинці. Посуд складається із двох груп: столового та кухонного. Перший виготовлений із відмуленої глини, якісно випалений та переважно пролощений (рис. 1:1-4). Серед форм розпізнається миска конічної форми з вертикально піднятими, нахиленими всередину краями, з лощеною та покритою червоним ангобом поверхнею (діаметр вінець близько 23 см) (рис. 1:4). На фрагментах двох посудин, зокрема глибокій мисці з плавним s-подібним профілем вінець, присутній розпис чорною фарбою (діаметр

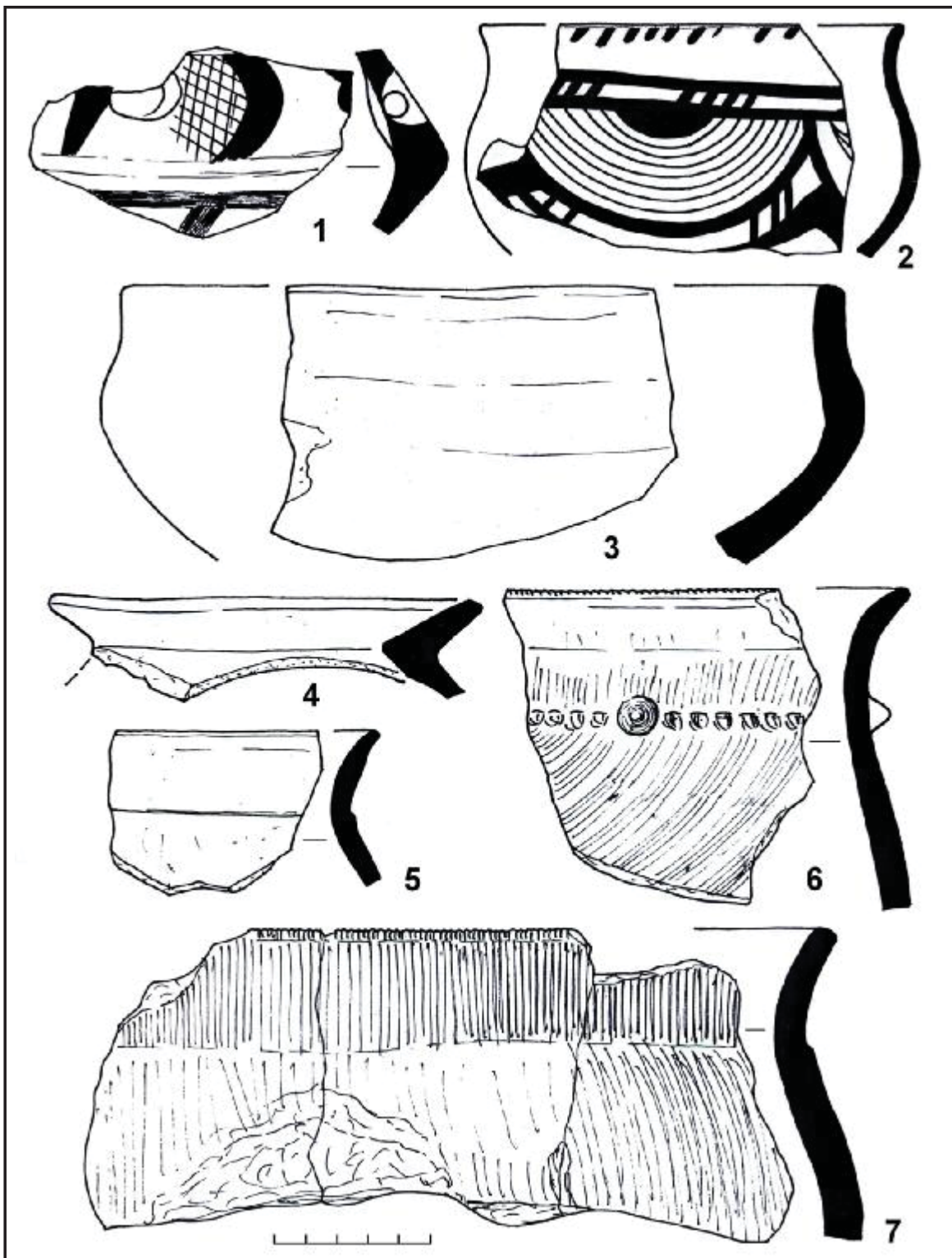

Рис. 1. Фрагменти столового (1-4) та кухонного (5-7) посуду трипільської культури з поселення Покровка, уроч. Біля Ставу.

вінець – 13,5 см) (рис. 1:1-2). До столової групи відноситься також половина овальної посудини на чотирьох ніжках та з плоскими горизонтальними ручками-упорами по боках (первинні розміри орієнтовно 13-14×8×4 см) (рис. 2:7). На донній частині збереглися сліди розпису фарбою вишневого кольору. Подібні знахідки таких «коритець» чи «солонок» відомі з поселень Поливанів Яр II [14, с. 150, рис. 94:4], Шипинці [5, с. 88], Старі Каракушани [20, с. 292, табл. LXXIII:12].

Кухонний посуд представлений різного розміру горщиками розлогих форм зі значною домішкою в тісті товчених мушель та прикрашеною розчосами поверхнею (діаметр вінець посудин – у межах 25-45 см). Один екземпляр прикрашений під вінцями горизонтальним рядом пальцевих вдавлень та конічним виступом (рис. 1:6), на іншому фрагменті – наліплене стилізоване зображення голови бика.

Антропоморфна пластика представлена 7 фрагментованими екземплярами невеликих розмірів, які відображають нижні частини схематизованих стоячих жіночих постатей видовжених пропорцій (рис. 2:1-5). Стрункі стегна закінчуються веретеноподібною ніжкою з чітко виділеним потовщенням нижче колін, яке конічно звужується. У 3 знахідок у нижній частині живота прокреслений трикутник з ознакою статі. Один екземпляр характеризується наколом на лівому надстегновому виступі. До зооморфної пластики з пам'ятки належить невелика приземиста статуетка бовина (ймовірно, бичка) з плоскою мордою без деталей (рис. 2:6). У низькому рельєфі позначені хвіст і статевий орган. Роги та одна ніжка відламані. Розміри знахідки становлять 4,3×2,2×3,1 см.

На основі виявлених знахідок пам'ятку попередньо можна датувати у межах етапів В II – С I трипільської культури.

Оршівці, урочище Середня Гора. Археологічна пам'ятка розташована північніше однойменного населеного пункту Кіцманського р-ну на високому мису третьої тераси р. Прут, який з обох боків обмежений глибокими балками. Поселення виявлене Б.О. Тимощуком у 1953 р. та обстежувалося В.М. Войнаровським у 1988 р. Пам'ятка взята під державну охорону згідно з рішенням облвиконкому № 151 від 15.07.1990. У результаті проведених досліджень було встановлено, що поселення є багатошаровим – виявлено матеріали доби енеоліту (IV-III тис. до н.е.) та середньовіччя (XII-XIII ст.) [6, с. 39; 18, с. 145]. Під час обстеження 2012 р. у південній частині урочища на поверхні ґрунту зібрано фрагменти керамічного посуду трипільської культури та шматки глиняної обмазки. До цієї ж культури відносяться шліфувана сокира-гесло із псевдоопоки (рис. 3:4), два фрагменти зернотерок з пісковика та знахідки кременю: оббитого жовна, відщепів, ретушованої пластини, вкладня серпа (рис. 3:2-3). Тут же трапляється значна кількість дрібних фрагментів кераміки давньоруської культури (рис. 3:5-10). Посуд характеризується різко окресленим вінчиком, косо зрізаним краєм і жолобком для кришки. Уламки бокових стінок в кількох випадках прикрашені заглибленими горизонтальними лініями. На двох денцях простежено

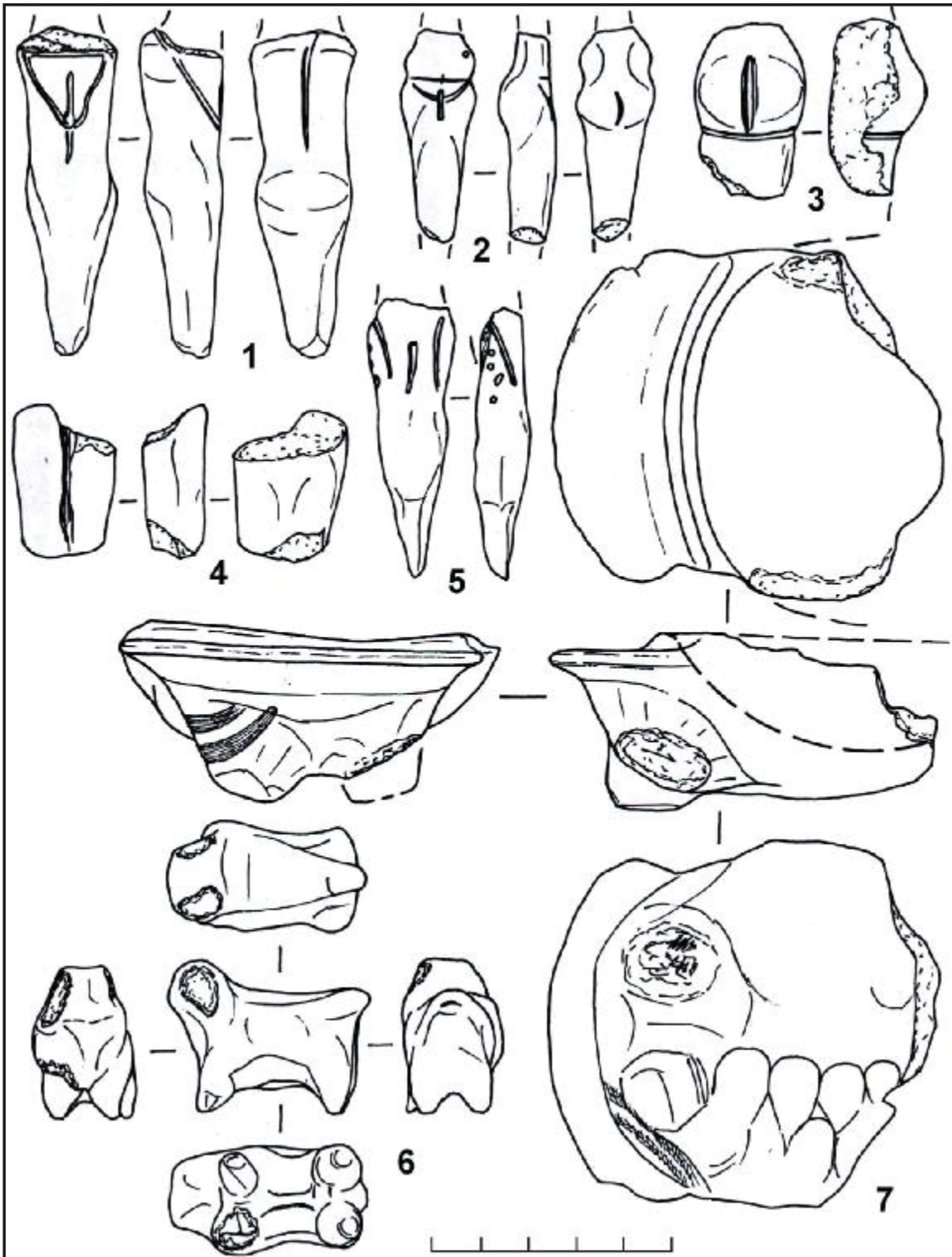

Рис. 2. Антропоморфна (1-5) та зооморфна (6) пластика й фрагмент посудини на ніжках (7) з поселення трипільської культури Покровка, уроч. Біля Ставу.

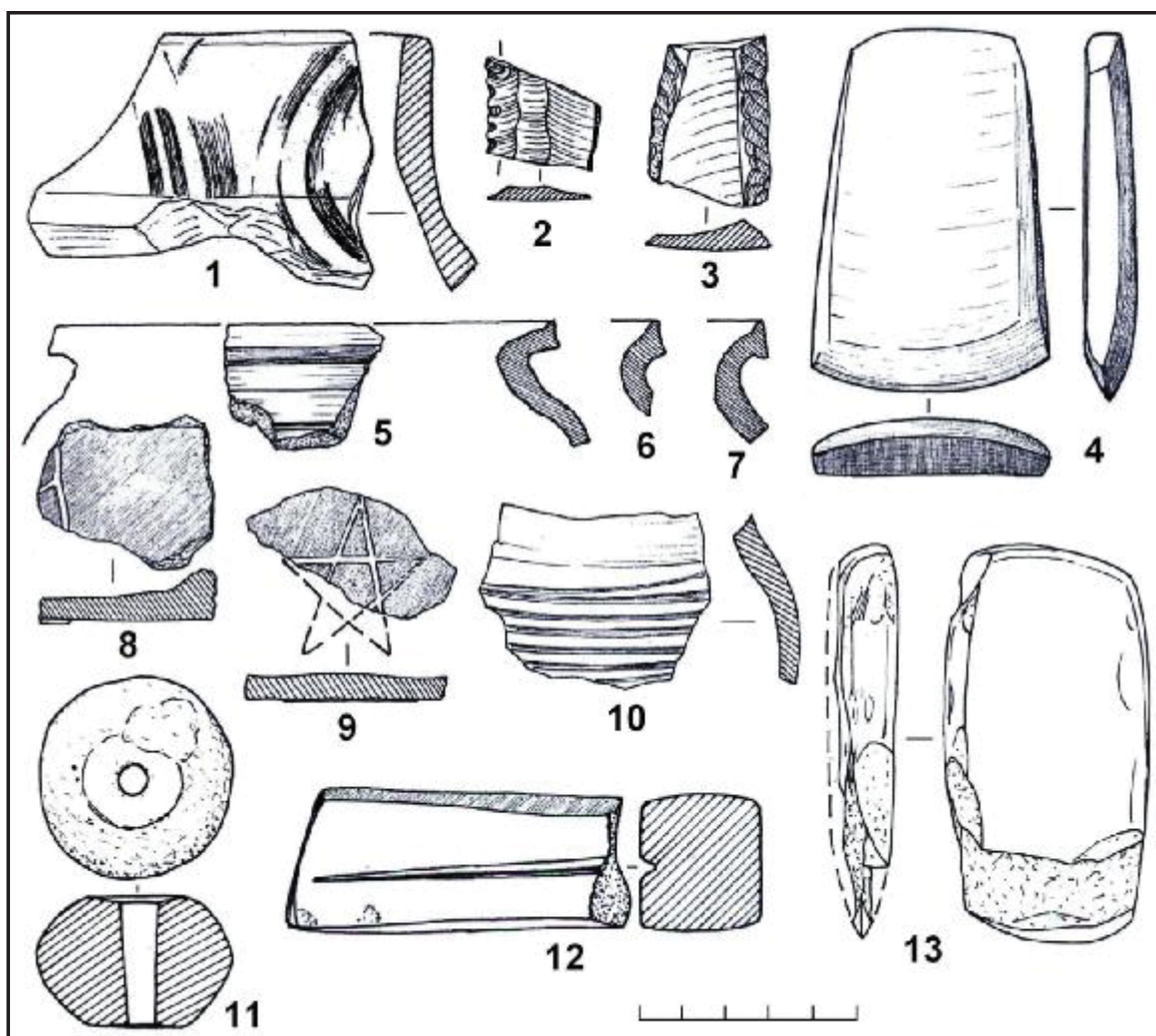

Рис. 3. Підйомний матеріал з археологічних пам'яток і місцезнаходжень:
 1 – Подвірне, вул. Крупської; 2-10 – Оршівці, уроч. Середня Гора; 11 – Подвірне,
 уроч. Топірцева Криниця; 12 – Остриця, уроч. Кодин; 13 – Мамаївці,
 уроч. Біля Птахофабрики.

гончарні клейма, одне з яких представлено пентогомаю (рис. 3:8-9). Подібні клейма відомі з таких слов'яно-руських пам'яток регіону як Ревне [7, с. 18, рис. 7:14], Мамаївці [17, с. 27, рис. 12:13], Чорнівка та ін. [3, с. 240, 246, рис. 40:57].

Територія пам'ятки виділяється темнішим забарвленням ґрунту на загальному сіро-жовтому фоні поверхні. У місці значного скупчення матеріалу в східній частині мису було закладено розвідковий шурф. У його стінках зафіксовано наступну стратиграфію: 0-0,3 м – сірий супісок (орний шар); 0,3-0,8 м – сіро-жовтий суглинок; від 0,8 м – жовта глина (материк). Культурний шар залягає на глибині 0,3-0,8 м від сучасної поверхні та сильно насичений матеріальними рештками у вигляді різних за розмірами шматків

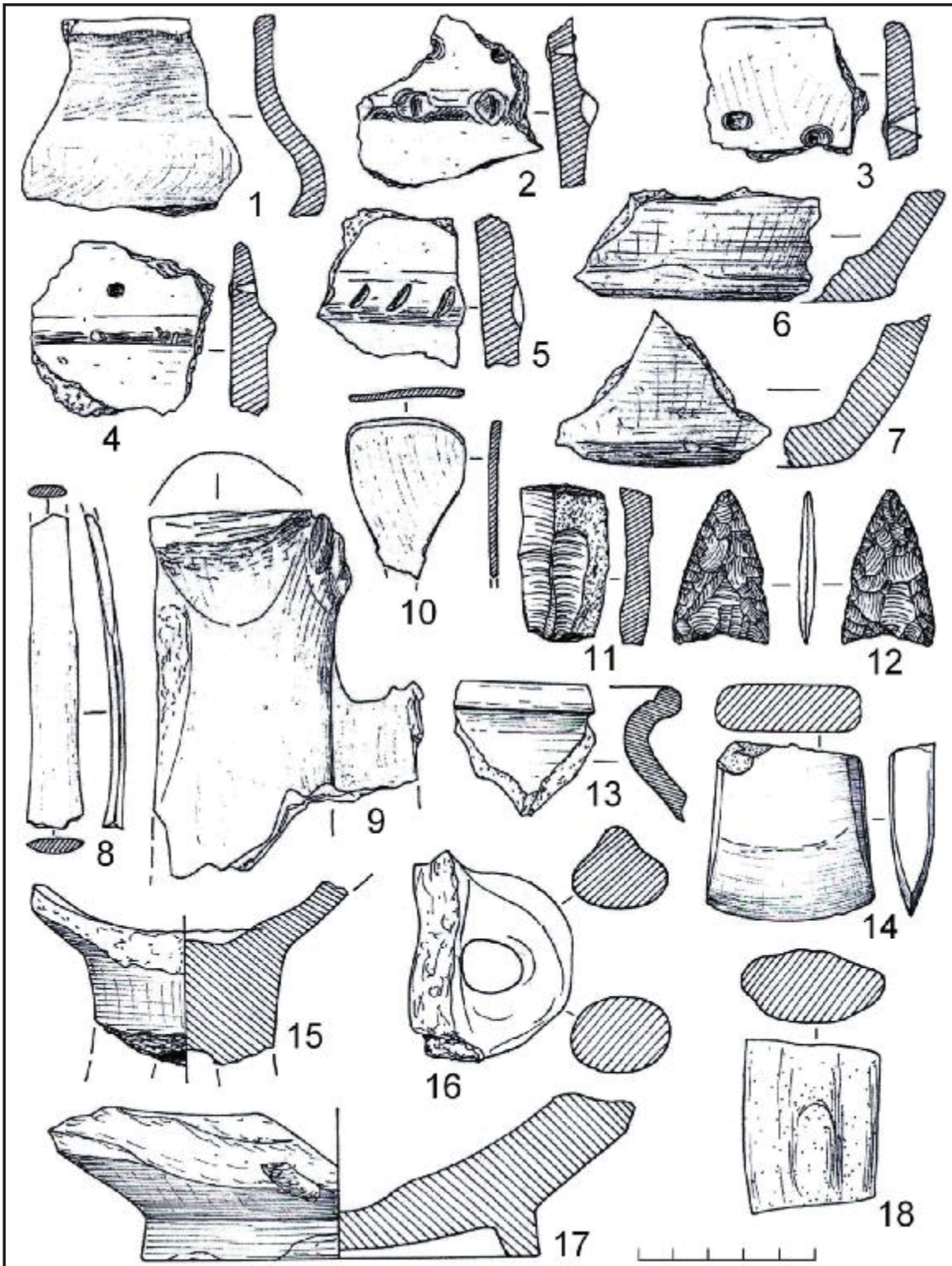

Рис. 4. Підйомний матеріал з поселень Веренчанка, вул. Капітана Зоти (1-10); Банилів, уроч. Чопаш (11-12, 14), уроч. Долішній Кут (13), уроч. Пасіка (15-18).

глиняної обмазки з відбитками прутів та домішкою полови злаків, вуглинками та дрібними фрагментами кераміки трипільської культури. У північній стінці шурфу культурний шар продовжувався й на глибину понад 1 м, що свідчить про існування у цьому місці напівземлянкової споруди енеолітичного часу. В орному шарі виявлено дрібні фрагменти кераміки давньоруської культури, а також фрагмент посудини зі значною домішкою зерен товченого кременю, що є характерним для старожитностей пізньобронзового віку, особливо комарівської культури.

З території цієї пам'ятки відомі знахідки фрагментів скляних браслетів та бронзового хреста-енколпіона [8, с. 185, 194, рис. 39:5], що становить певний інтерес у плані локалізації середньовічного міста Хмелева, який існував, на думку деяких дослідників, саме в околицях с. Оршівці [2, с. 71-72].

Банилів, урочище Пасіка (Вижницький р-н). На південно-східній околиці населеного пункту на великому мису на поверхні ґрунту виявлено уламки керамічного посуду, шматки глиняної обмазки, кремінні відщепи та уламок зернотерки. Тут локалізується багаточислове поселення, виявлене Б.О. Тимощуком у 1955 р. [18, с. 113; 6, с. 10]. Фрагменти кераміки характерні для старожитностей енеолітичного, латенського, ранньо- та пізньоримського часу. Перші представлені фрагментами кераміки трипільської культури й кремінними відщепами. Відомо, що в межах пам'ятки знайдено також пластини з вулканічного скла, що вказує на зв'язки місцевого населення зі спільнотами по той бік Карпат [4, с. 195]. Наступні періоди заселення засвідчені фрагментами кераміки з хроповатою поверхнею, уламком сіроглиняної посудини на високій пустотілій ніжці та фрагментами античних амфор (рис. 4:15-18). Знахідки поширюються на площі орієнтовно 400×200 м.

Банилів, урочище Долішній Кут. У північно-східній частині села на правому березі р. Млинівка в кінці вул. Ренти на орній поверхні землі виявлено дрібні фрагменти кераміки давньоруської культури (XII – перша половина XIII ст.) (рис. 4:13). У цьому ж урочищі Б.О. Тимощуком було зафіксовано рештки середньовічного могильника [18, с. 113; 8, с. 73, рис. 9:6].

Банилів, урочище Турецька Могила. У центральній частині населеного пункту на вул. Гребінки, 11 і 13 на присадибних ділянках локалізується курган (взятий на державний облік рішенням облвиконкому № 483 від 14.11.1973) [6, с. 10], насип якого розорюється. Орієнтовно на середині насипу знаходиться повалений та розламаний на декілька частин охоронний знак.

Банилів, урочище Чопаш. У південній частині села на високому мису на лівому березі р. Коритниця на орному полі виявлено фрагменти кераміки, пісковикову зернотерку, кремінний кінцевий скребок та наконечник стріли з виїмкою в основі (довжина – 4,3 см, ширина – 2,6 см, товщина – 0,5 см, вага – 5,1 г) та уламок сокири із псевдоопоки, які відносяться до трипільської культури (рис. 4:11-12,14) [18, с. 113]. Ще один близький за формою та розміром наконечник стріли із сірого кременю, виявлений на цьому

поселенні, зберігається в сільському музеї. В кількох місцях на території пам'ятки простежено значне скупчення шматків обмазки – очевидно, розораних решток наземних будівель. Розміри поселення сягають орієнтовно 300×150 м.

Банилів, урочище Вивіз (Політа). На правому березі р. Коритниця (висока тераса р.Черемош) східніше дороги Банилів – Бережниця на орному полі виявлено фрагменти керамічного посуду пізньобронзового – ранньозалізного віку. Пам'ятка виявлена Б.О. Тимощуком та взята на державний облік розпорядженням голови Чернівецької ОДА №757-р від 11.11.2011 [18, с. 113].

Горбове, урочище Читате (Городище). На західній околиці села локалізуються археологічні пам'ятки – городище та поселення райковецької культури (взяті на державний облік рішенням облвиконкому № 711 від 21.07.1965 та розпорядженням голови Чернівецької ОДА № 757-р від 11.11.2011) [6, с. 13]. Встановлено, що городище продовжує руйнуватися через розробку кар'єру. У результаті чергового зсуву ґрунту в південно-західній стінці кар'єру виявлено рештки напівзруйнованого житла VIII-X ст., що спростовує думку про незаселений характер майданчика городища [19, с. 166]. Охоронний знак, який був встановлений у радянський час на території пам'ятки, відсутній.

Остриця, урочище Кодин (Герцаївський р-н). За 3 км південніше населеного пункту обстежено групу об'єктів археології – поселення культур карпатських курганів та празької, які локалізуються вздовж обох берегів струмка – лівої притоки р. Дереглуй (взяття на державний облік згідно з рішенням облвиконкому № 397 від 15.12.1982) [6, с. 15] та досліджувалися І.П. Русановою і Б.О. Тимощуком [15]. Поселення розміщені на орному полі та на берегах ставків. Виявлено уламок (половину) точильного бруска з сірого дрібнозернистого пісковика з канавкою на одній із площин (розміри 7,5×3×2,5 см) (рис. 3:12). Частина пам'яток розташована на правому березі струмка – землях Чагорської с/р Глибоцького р-ну. Тут, на мису між двома струмками на березі ставу та в котлованах з вибору чорнозему, зафіксовано чимало фрагментів ліпної кераміки, шматків обмазки та перепаленого каміння.

Остриця, урочище Окопи. У східній частині села на лівому березі струмка локалізується багатошарова археологічна пам'ятка з матеріалами трипільської, голіградської та давньоруської культур [6, с. 15]. Територія пам'ятки інтенсивно забудована. На стрілці мису на присадибних ділянках (пров. Невський) виявлено великі скупчення фрагментів керамічного посуду трипільської культури, зокрема проліскованого й орнаментованого розписом чорною фарбою.

Остриця, урочище Мовіле (Могили). На південний схід від села на високому домінуючому пагорбі на межі полів сіл Остриця, Молодія та Маморниця згідно з архівно-бібліографічними відомостями числиться курганний могильник, який складався з 3 насипів. Пам'ятка

загальнодержавного значення, взята під охорону постановою Кабінету Міністрів України № 1761 від 27.12.2001. Два кургани зруйновані гноєсховищем, західніше якого на полі простежується сильно розораний третій курганний насип.

Остриця, урочище Селище. Південніше населеного пункту на високому правому березі р. Дереглуй на обох берегах невеликого ярка східніше дороги Остриця – Молодія обстежено поселення пізньобронзового віку (культура Ноа), виявлене Б.О.Тимощуком у 1969 р. Територія пам'ятки розорюється.

Радгоспівка. У північній частині населеного пункту північніше центральної дороги на низькій рівнинній терасі р. Прут неподалік правого берега р. Кордун обстежено два великих кургани (висота орієнтовно 2,5-3,5 м, діаметр – 60-80 м). Курган № 1, більших розмірів, зайнятий присадибними ділянками й систематично розорюється. Насип кургану № 2 знаходиться під багаторічними травами, а його східна пола пошкоджена під час рівняння майданчика стадіону.

Рідківці. Східніше населеного пункту в полі північніше дороги Рідківці – Гай виявлено кільцевий вал. Територія являє собою правий берег струмка, сформований зсувними процесами та зайнятий трав'яною рослинністю, який не піддавався розорюванню. Схил із зсувними терасами характеризується північно-східною експозицією. Кільцевий вал із ровом ззовні розташований на надлуговій терасці у підніжжі невеликого пагорба на мису злиття двох струмків. Діаметр об'єкта складає орієнтовно 30 м, висота валоподібного насипу – до 1 м, глибина рову – до 0,6 м. З північного боку у валі й рові спостерігається розрив завширшки близько 3 м. На його схилах та в центрі кола виявлено кілька дрібних фрагментів ліпної кераміки жовтого кольору та шматочок обмазки. На протилежному високому мису східніше на поверхні землі та в стінках траншей Першої світової війни виявлено дрібні фрагменти кераміки трипільської та давньоруської культур. На основі поверхневого обстеження визначити культурно-хронологічну приналежність виявленого об'єкта неможливо. Схожою конструкцією та розмірами відзначається слов'янське городище-святилище поблизу с. Ржавинці [16, с. 88].

Веренчанка, вул. Капітана Зоти. Багатошарова археологічна пам'ятка (енеоліт, пізньобронзовий вік, пізньоримський час) розташована на підвищенні лівого берега р. Совиця [18, с. 126]. Більша частина площі знаходиться під ріллею. На поверхні зрідка трапляються дрібні фрагменти кераміки та шматочки обмазки. У порушених будівництвом культурних нашаруваннях виявлено значну кількість фрагментів ліпної кераміки пізньобронзового віку. Вона характеризується вмістом у глиняному тісті крем'яної або кварцової жорстви чи зерен шамоту. Край вінець звужений та заокруглений або дещо потовщений і прямий. На кількох фрагментах під ним присутні конічні наколи та розчленований пальцевими вдавненнями або гладкий горизонтальний валик (рис. 4:2-5). Поверхня уламків посудин згладжена, а один фрагмент відзначається якісним темним лискуванням (рис. 4:1). Поряд з керамікою виявлено тваринні кістки, серед яких виділяються

фрагменти трьох виробів. Перший представлений уламком тупіка з рівною заполірованою робочою поверхнею та надрізами, виготовлений з кістки коня (довжина – 11 см, діаметр робочої частини – 5 см) (рис. 4:9). Друга знахідка – зламане ребро зі слідами роботи на обох гострих гранях (9,2×1,6×0,5 см) (рис. 4:8), третя – плоска лопатка з відламанною ручкою, зашліфованою поверхнею та незначним перехватом (розміри 4,7×3,5×0,25 см) (рис. 4:10). Схожі кістяні вироби серед матеріалів зрубної культури інтерпретуються як рукоятки чи ложки [1, с. 48, рис. 10:13]. Одна кістка частково забарвлена зеленими окислами міді. Культурний шар пізньобронзового віку залягає на глибині 0,30-0,80 м від сучасної поверхні. Характер знахідок дозволяє віднести зібраний матеріал до старожитностей культури Ноа (орієнтовно XIV-XII ст. до н.е.).

Таким чином, у результаті проведення розвідково-охоронних досліджень було здійснено інвентаризацію низки історико-культурних пам'яток Чернівецької області, зібрано рухомий матеріал та доповнено археологічну карту регіону новими об'єктами (Покровка, Радгоспівка, Рідківці).

Джерела та література: 1. Березанская С.С. Усово озеро. Поселение срубной культуры на Северском Донце. – К.: Наукова думка, 1990. – 152 с.; 2. Боднарюк Б., Чучко М. Етнодемографічні процеси на Буковині в кінці XIV – XVIII ст.: загальні тенденції та особливості розвитку (II) // ПССІАЕ. – Чернівці: Прут, 2004. – Т. 2(18). – С. 73-80; 3. Возний І.П. Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X-XIV ст. – Чернівці: Золоті литаври, 2009. – Ч. 1: Поселення. – 592 с.; 4. Ільків М. Пам'ятки трипільської культури на лівобережжі Черемошу // Наука і освіта: крок у майбутнє: Матер. VI Міжнар. наук. конф. «Кайндлівські читання», присвяч. 145-річчю від дня народження Р.Ф. Кайндля. – Чернівці-Вижниця: Черемош, 2011. – С. 193-195; 5. Кандиба О. Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища. – Чернівці: Букрек, 2004. – 208 с.; 6. Каталог пам'яток археології Чернівецької області, взятих під державну охорону / упорядник В.М. Войнаровський. – Чернівці, 1992. – 62 с.; 7. Михайлина Л. Слов'яни VIII-X ст. між Дніпром і Карпатами. – К.: ІА НАНУ, 2007. – 300 с.; 8. Пивоваров С. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 300 с.; 9. Пивоваров С., Ільків М. Нові матеріали до археологічної карти Буковини рубежу ер та перших століть нової ери // ПССІАЕ. – Чернівці-Вижниця: Черемош, 2011. – Т. 2(32). – С. 38-46; 10. Пивоваров С.В., Ільків М.В. Дослідження на території Чернівецької обл. у 2010-2011 рр. // Археологічні дослідження в Україні. 2011. – К., 2012. – С. 476-477; 11. Пивоваров С.В., Ільків М.В. Розвідки Чернівецької філії ОАСУ // Археологічні дослідження в Україні. 2012. – (у друці); 12. Пивоваров С.В., Шманько О.В. Трипільська антропоморфна пластика з території Буковини (неопубліковані матеріали) // ПССІАЕ. – Чернівці: Прут, 2004. – Т. 2(18). – С. 73-80; 13. Погожева А.П. Антропоморфная пластика Триполья. – Новосибирск: Наука, 1983. – 145 с.; 14. Попова Т.А. Многослойное поселение Поливанов Яр. К эволюции трипольской культуры в Среднем Поднестровье. – СПб.: МАЭ РАН, 2003. – 240 с.; 15. Русанова И.П., Тимошук Б.А. Кодын – славянские поселения V-VIII вв. на р. Прут. – М.: Наука, 1984. – 86 с.; 16. Тимошук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. – К.: Наукова думка, 1976. – 178 с.; 17. Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). – К.: Наукова думка, 1982.с

– 206 с.; **18.** Тимошук Б.О. Чернівецька область // Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 109-171; **19.** Тимошук Б.А. Восточнославянская община VI-X вв. н.э. – М.: Наука, 1990. – 192 с.; **20.** Энеолит СССР. – М.: Наука, 1982. – 360 с.

УДК: 904:623.446.4.,12”

Віталій КАЛІНІЧЕНКО, Сергій ПИВОВАРОВ

**НАКОНЕЧНИКИ СТРІЛ ІЗ ЧОРНІВСЬКОГО ГОРОДИЩА
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII ст. (археологічні дослідження 2012 р.)**

Стаття присвячена аналізу предметів озброєння дальнього бою, а саме наконечників стріл, виявлених під час дослідження Чорнівського городища першої половини XIII ст. у 2012 р. Автори здійснюють їх типологізацію та класифікацію. Виявлені матеріали дозволяють отримати важливі дані з військово-політичної історії Буковини в цей час та зброєзнавства загалом.

Ключові слова: Буковина, Чорнівське городище, наконечники стріл, озброєння, типологія, зброєзнавство.

Віталій КАЛІНІЧЕНКО, Сергей ПИВОВАРОВ

**НАКОНЕЧНИКИ СТРЕЛ ИЗ ЧЕРНОВСКОГО ГОРОДИЩА
ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIII в. (археологические исследования 2012 г.)**

Статья посвящена анализу предметов вооружения дальнего боя, а именно наконечников стрел, обнаруженных при исследовании Черновского городища первой половины XIII в. в 2012 г. Авторы осуществляют их типологизацию и классификацию. Обнаруженные материалы позволяют получить важные данные из военно-политической истории Буковины в это время и оружейоведения в целом.

Ключевые слова: Буковина, Черновское городище, наконечники стрел, вооружение, типология, оружейоведение.

Vitaliy KALINICHENKO, Sergiy PYVOVAROV

**ARROWHEADS FROM CHORNIIVKA HILLFORT
FIRST HALF OF XIII CENTURY (archeological research in 2012)**

The article analyzes the subjects ranged weapons such as arrowheads found during the investigation Chornivka hillfort first half of the XIII century in 2012. The authors carried out their typology and classification. Identified materials yield important data on military and political history of Bukovina during this time and armament in general.

Keywords: Bukovina, Chornivka hillfort, arrowheads, weapons, typology, armament.

На території межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра однією з найкраще досліджених давньоруських пам'яток є Чорнівське городище, яке відоме також в історіографії під назвою „Чорнівська феодальна укріплена садиба XII-XIII ст.” [29, с. 180].